

Republika e Kosovës
Republika Kosova – Republic of Kosovo
Qeveria – Vlada – Government
Ministria e Punëve të Brendshme - Ministarstvo Unutrašnjih Poslova
Ministry of Internal Affairs
Policia e Kosovës / Policija Kosova / Kosovo Police

Drejtoria e Përgjithshme e Policisë
Generalna Policijska Direkcija/General Police Directorate

STANDARDNA OPERATIVNA PROCEDURA/DELOVANJA

Stub/Departman	Departman za Operativu
Naslov	Standardne Procedure Delovanja za kvalitetniji sveobuhvatni pristup za Osobe sa Ograničenim Sposobnostima
Jedinica za sastavljanje	Direkcija za Planiranje i Operativno Procenjivanje
Broj referencije	DDO -04-134/2022
Datum odobrenja	13/12/2022
Autoritet za odobravanje	Pukovnik Gazmend HOXHA Direktor Departmana za Operativu

A.	UVOD	Error! Bookmark not defined.
B.	DELOKRUG	Error! Bookmark not defined.
C.	CILJ	Error! Bookmark not defined.
D.	PROCEDURE	4
1.	Opšte.....	Error! Bookmark not defined.
2.	Hapšenje lica sa ograničenim sposobnostima.....	4
3.	Zadržavanje lica sa ograničenim sposobnostima.....	5
4.	Tretiranje lica sa ograničenim sposobnostima	5
5.	Određivanje rizika.....	5
6.	Staranje i preporuka za dalje tretiranje.....	6
7.	Podizanje svesti.....	Error! Bookmark not defined.
8.	Pristup informacijama i komunikaciji	Error! Bookmark not defined.
9.	Besplatan pristup prostorima policije.....	Error! Bookmark not defined.
10.	Interakcija policije u gradu ili drugim naseljima	Error! Bookmark not defined.
11.	Obuka.....	14
12.	Posebne	14
13.	ODOBRENJE, PONIŠTENJE I IZMENA.....	18
14.	BAZA REFERISANJA	18
15.	ANEX 1 – Upitnik o licima sa ograničenim sposobnostima gluvo-nemi	Error! Bookmark not defined.
16.	ANEX 2 Saveti za policajca koji se bavi jednim licem sa autizmom	20
17.	ANEX 3 – Neki od članova Konvencije ...predviđeni za zaštitu lica sa ograničenim sposobnostima.	21

A. UVOD

1. Policija Kosova od njenog osnivanja je posvećena poštovanju osnovnih ljudskih prava i sloboda za sve građane a posebno za kategoriju osoba sa ograničenim sposobnostima, prava ta koja su zagarantovana Ustavom Republike Kosova, Krivičnim Zakonikom i Zakonom o Krivičnom Postupku Republike Kosova, Zakonom Policije kao i u skladu sa međunarodnim dokumentima kao što su: Univerzalna Deklaracija o Ljudskim Pravima, Evropska Konvencija za Zaštitu Osnovnih Ljudskih Prava i Sloboda, Konvencija protiv torture i nehumanog, ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja, Konvencija o Pravima Lica sa Ograničenim Sposobnostima i Opcioni Protokol o Pravima Lica sa Ograničenim Sposobnostima u Nju Jorku, Decembar 2006, itd.
2. Vlada Republike Kosova¹, na sastanku održanom 29 Septembra 2010, donela je ODLUKU, da se:
 - a) Ozvaniči Znakovni Jezik u Republici Kosova.
 - b) Obavezuje se Kancelarija Premijera/Kancelarija za Dobro Upravljanje, Ljudska Prava, Jednake Mogućnosti i Polna Pitanja, da izradi Akcionu Politiku za sprovođenje ove odluke i istovremeno će jasno odrediti sve zadatke i obaveze za institucije koje trebaju pružiti usluge znakovnog jezika.
 - c) Obavezuje se Kancelarija Premijera/Kancelarija za Dobro Upravljanje, Ljudska Prava, Jednake Mogućnosti i Polna Pitanja sa procesom koordinacije, praćenja i izveštavanja o procesu ozvaničenja Znakovnog Jezika.
3. Kosovska Vlada je priznala znakovni jezik 29 Septembra 2019. Procenjeno je da je kosovski znakovni jezik, maternji jezik/prvi jezik za oko 5000 gluvih osoba na Kosovu.
4. Policija Kosova, je javna i demokratska institucija a jasnom vizijom i misijom pred sobom, do sada je dokazala i nastavlja da bude uporna na tretiranju i pravom pristupu lica lišenih slobode, da bi ispunila standarde ljudskih prava koja proizilaze od zahteva međunarodnih konvencija.
5. Ovaj SOP će služiti kao referentni dokument za administriranje i proceduru prilikom hapšenja i zadržavanja lica sa ograničenim sposobnostima u svojstvu osumnjičenih lica, i sekundarne ne viktimizacije lica sa ograničenim sposobnostima u svojstvu žrtve ili svedoka.
6. U slučajuosnovane sumnje o kršenju pozitivnih zakona na snazi, Policija Kosova na osnovu dužnosti i odgovornosti definisanih gore navedenim zakonima, snosi odgovornost za tretiranje lica sa ograničenim sposobnostima u svojstvu osumnjičenih, žrtvi ili svedoka.

B. DELOKRUG

Prema odredbama ovog SOP-a, tretira se način hapšenja, policijskog zadržavanja, procesiranja (upisivanja) lica sa ograničenim sposobnostima u svojstvu osumnjičenog i tokom njihovog tretiranja u svojstvu žrtve ili svedoka kao i pratećih obrazaca i uslova prostora gde će biti zadržani. Kod delokruga, kako se trebaju tretirati i kategorije lica ponaosob prema prirodi ograničenih sposobnosti.

C. CILJ

1. Cilj ovog SOP-a je da u skladu sa Konvencijama o Pravima Lica sa Ograničenim Sposobnostima i Opcionom Protokolu o Pravima Lica sa Ograničenim Sposobnostima Nju Jork, Decembar 2006, da podstakne, zaštiti i obezbedi da sva lica sa ograničenim sposobnostima uživaju potpuno i na jednak način sva prava i osnovne ljudske slobode kao i da uživaju poštovanje njihovog dostojanstva.

¹ U skladu sa članom .92, stav 4. i 93 stav (4) Ustava Republike Kosova, i stava člana 4 Pravilnika Rada Vlade Kosova br. 01/2007.

2. Ujednačavanje procedura i pratećih obrazaca tokom faze hapšenja i policijskog zadržavanja lica sa ograničenim sposobnostima u svojstvu osumnjičenog, i ne ponovna viktimizacija lica sa ograničenim sposobnostima u svojstvu žrtve i svedoka, u cilju pružanja istih standarda na celoj Republici Kosova.
3. Da prostorije u kojima se drže lica sa ograničenim sposobnostima budu u skladu sa važećim zakonima Republike Kosova i Međunarodnih Konvencija.
4. Unapređenje i podizanje nivoa opšte bezbednosti policijskog osoblja i lica sa ograničenim sposobnostima.

D. PROCEDURE

1. Opšta

Ovaj SOP obuhvata potrebne procedure prilikom tretiranja i administriranja uhapšenih i zadržanih lica sa ograničenim sposobnostima u svojstvu osumnjičenog, koji se drže u objektima policijskih stanica Regionalnih Direkcija kao: prijem, kontrola, evidentiranje, obezbeđivanje dosijea, smeštaj/soba zadržavanja, bezbednost, prava, tretiranje zadržanih lica sa ograničenim sposobnostima kao i monitorisanje i pristup procedurama mogućih žalbi od ovih zadržanih lica. Takođe obuhvata i tretiranje lica sa ograničenim sposobnostima u svojstvu žrtve ili svedoka.

2. Hapšenje lica sa ograničenim sposobnostima

- a) Na osnovu važećih zakona, ZKPK, Međunarodnih Konvencija i drugih normativnih akata koji regulišu ovo pitanje, lica sa ograničenim sposobnostima se mogu uhapsiti i zadržavati od policijskog službenika u cilju postizanja zakonskih objekta.
- b) Kada uhapšeno lice pokazuje znakove ograničene sposobnosti ili mentalne nesposobnosti, policija odmah nakon hapšenja obaveštava osobu određenu od uhapšenog lica u Centru za Socijalni Rad o hapšenju i mestu zadržavanja, kao i svaku kasniju promenu mesta zadržavanja².
- c) Svaki puta kada uhapšeno lice pokazuje znakove lica sa ograničenim sposobnostima, policijski službenik je dužan da odmah zatraži njegov lekarski pregled od lekara oblasti kojoj pripada nesposobnost lica sa ograničenim sposobnostima.(gluvonem, sindrom daun, autizam ili je hendikep).³
- d) Svaki lekarski tretman i rezultat lekarskog pregleda za lica sa ograničenim sposobnostima treba da se evidentira/upisuje i takvi podaci se stavljaju na raspolaganje uhapšenog lica ili njegovog branioca⁴.
- e) Dokumenti i lekarski izveštaji treba da budu poverljivi i isti se prilažu predmetu i čuvaju u policiji prema rokovima predviđenim zakonom.
- f) Osumnjičeni i okrivljeni imaju pravo na branioca tokom svih faza krivičnog postupka. Pred svako ispitivanje osumnjičenog ili okrivljenog, policija ili drugi nadležni organ, državni tužioc, sudija prethodnog postupka, sudija pojedinac suđenja ili predsednik sudskog veća savetuje osumnjičenog ili optuženog o njegovim pravima da angažuje branioca i da branioac može biti prisutan tokom njegovog ispitivanja⁵.
- g) Lica koja pokazuju znakove mentalnog poremećaja i nesposobnosti ne mogu se odreći prava na angažovanje branioca⁶

² Zakon o Krivičnom Postupku Član 166 stav 3.

³ Zakon o Krivičnom Postupku Član 167 stav 4.

⁴ Zakon o Krivičnom Postupku Član 167 stav 5.

⁵ Zakon o Krivičnom Postupku Član 52 stav 2

⁶ Zakon o Krivičnom Postupku Član 52 stav 5

- h) Okrivljeni se ispituje uz pomoć tumača ili prevodioca u slučajevima predviđenim ovim Kodom.⁷
- i) Kada je okrivljeni gluv ili nem, pitanja se postavljaju uz pomoć jednog kvalifikovanog tumača ili prevodioca za znakovni ili pisani jezik. Ako se ispitivanje ne može uraditi na ovaj način, lice koje zna da komunicira sa okrivljenim se poziva u svojstvu tumača ili prevodioca ali ne u slučajevima kada ima sukob interesa.
- j) Ako tumač ili prevodilac nije prethodno dao zakletvu, on se zaklinje da će odano prevesti pitanja koje se postavljaju okrivljenom i datu izjavu.

3. Zadržavanje lica sa ograničenim sposobnostima

Policija Kosova, na osnovu policijskih ovlašćenja određenih odredbama Zakona o Krivičnom Postupku, u skladu sa Konvencijom o Pravima Lica sa Ograničenim Sposobnostima i Opcionog Protokola o Pravima Lica sa Ograničenim Sposobnostima Nju Jork, Decembar 2006, Zakona o Policiji, Administrativnom Uputstvu i Pravilniku za Operativu, može da zadrži lica sa ograničenim sposobnostima kada je to neophodno za onoliko koliko je potrebno da se postignu legitimni objektivni policije.

4. Tretiranje lica sa ograničenim sposobnostima

- a) Policijski službenici, svaki put kada se bave sa licima sa ograničenim sposobnostima treba da budu pažljivi i uvek tretiraju sa prioritetom i humanošću. Tokom njihovog tretiranja i intervjuisanja, treba da imaju u obzir da ova lica mogu biti agresivna i da čine nekontrolisane i nasilne radnje, koje mogu biti opasne za njega i ostale.
- b) Policijski službenik prilikom ispitivanja lica iz prethodnog stava, je dužan da preduzme sledeće radnje:
- c) Tokom odlaska na lice mesta, po mogućnosti **DA SE NE** koriste rotaciona svetla i sirene;
- d) Da se prikupe i prime što više informacija od dispečera u vezi slučaja, osoba koje su involvirane u slučaju i posledicama, tako da bi se onda preduzele potrebne radnje da situacija bude pod kontrolom.
- e) U ovim slučajevima, ukoliko policijski službenik proceni da je potrebno, da se zatraži stručna pomoć za asistenciju prilikom komuniciranja i intervjuisanja lica sa ograničenim sposobnostima;
- f) Tokom kontakta i komunikacije sa licem sa ograničenim sposobnostima, policijski službenici treba da su uzdržani, sa mirnim ponašanjem i ne pretećim, tako da se bolesno lice ne plasi od njega nego da stekne utisak da je policija tu da mu pomogne a ne da ga zastraši;
- g) Prilikom hapšenja ili intervjuisanja lica sa ograničenim sposobnostima, osim policijskog službenika koji se bavi slučajem, njemu može pomoći po mogućnosti najmanje još jedan policijski službenik;
- h) Tokom intervjuisanja lica sa ograničenim sposobnostima, policijski službenik treba da bude iskren tako da stekne puno poverenje bolesnog lica. Policajac treba da omogući njemu da slobodno izrazi probleme, uznemirenja i njegova osećanja, tako da se nakon toga odluči o daljim postupcima koje se trebaju preduzeti za najbolje moguće rešavanje problema.

5. Određivanje rizika

- a) Lica sa ograničenim sposobnostima se ne smatraju opasnim licima, međutim ne isključuje se mogućnost da u određenim okolnostima i uslovima, neki od ovih lica mogu biti opasni po sebe i ostale.

⁷ Zakon o Krivičnom Postupku Član 151 stav 1,2,3 i Član 211

- b) Znaci ili indikacije koje policijski službenik treba da uzme u obzir da je lice sa ograničenim sposobnostima agresivno i opasno su:
- c) Informacije od nekog člana porodice, komšije ili drugara lica se ograničenim sposobnostima, da isti ispoljava nasilje u određenim okolnostima.
- d) Sumnja da lice sa ograničenim sposobnostima poseduje oružje ili neko drugo opasno sredstvo koje može upotrebiti;
- e) Informacije ili izjave date u policiji da lice sa ograničenim sposobnostima čini ili se očekuje da počinu neki napad ili nasilnu radnju koje može biti opasno;
- f) Mogućnost ponavljanja nasilne radnje, radnju koju ranije nije uspeo da počinu;
- g) Nekontrolisana ponašanja i radnje lica sa ograničenim sposobnostima, zastrašivanje, podizanje emocija, neopravdana ljutnja, lažna obećanja, izjavljivanje da je sada dobro i da ima sebe pod kontrolom itd.

6. Staranje i preporuka za dalje tretiranje

- a) Na osnovu trenutnog stanja lica sa ograničenim sposobnostima, opštim okolnostima i zdravom rasuđivanju o mogućem nasilju, policijski službenik može preporučiti njegovoj porodici tretiranje na nekom centru zdravstvenog smeštaja ili da se isti drži pod starateljstvom dok ne stigne emergentna služba da bi ga odvela u neki bolnički centar.
- b) Policijski službenik zbog bezbednosti ili drugih razloga određenih zakonskim odredbama, lice sa ograničenim sposobnostima ne treba odvesti/transportovati u bolnički centar.
- c) Lice sa ograničenim sposobnostima koje može biti opasno, uprkos njegovoj želji treba da se uzme pod starateljstvo tako da ne bi došlo do neke nasilne radnje i sa posledicama, međutim u ovim slučajevima policijski službenik prethodno treba da obavesti njegovog nadzornika ili odgovornog službenika i da se što je pre moguće pozove relevantni lekar za pružanje pomoći i potrebne nege u relevantnom bolničkom centru.
- d) Prevoz/transport lica koje je pod starateljstvom, treba da se obavi što je pre moguće, jer kašnjenje može njega činiti agresivnim i nasilnim. Tokom transporta treba se postarati da bolesnik nema kontakata sa oružjem ili drugim opasnim sredstvima kojima može povrediti sebe i druge.
- e) Policijski službenik koji se bavi slučajem lica sa ograničenim sposobnostima je dužan da što je pre moguće sačini pismeni izveštaj u kojem će ukratko navesti okolnosti incidenta, ponašanje bolesnog lica, posledice koje su prouzrokovane i policijske radnje koje su preduzete tom prilikom.

7. Podizanje svesti

- a) P.K podstiče i olakšava, kako unutra tako i van institucije policise, pristup lica sa ograničenim sposobnostima putem vodiča i profesionalnih prevodioca znakovnog jezika.
- b) P.K da im obezbedi univerzalni pristup u fizičkim sredinama, transport, informaciju i komunikacije, uključujući i informativnu i tehnologiju komuniciranja, objekte i druge usluge kako u urbanim tako i ruralnim sredinamada i da im obezbedi sve oblike pristupa unutar institucije policije.
- c) P.K da preduzme sve odgovorajuće mere da obezbedi udoban smeštaj tokom izvršavanja policijskih usluga kako ne bi došlo do nesrazmernosti ili nepotrebnog opterećenja, kada je potreban jedan poseban slučaj u policijskom postupku. Treba imati u obzir da uskraćivanje opravdanog smeštaja se shvata kao diskriminacija na osnovu lica sa ograničenim sposobnostima.
- d) Treba voditi bliske konsultacije sa organizacijama koje predstavljaju lica sa ograničenim sposobnostima i kontinuiranu saradnju sa zajednicom.

8. Pristup na informacije i komunikaciju

- a) **Policija Kosova treba da obavesti civilno društvo, a posebno osobe sa invaliditetom o ulozi policije.**
- b) PK-a treba da promoviše i olakšava upotrebu znakovnog jezika i različitih sistema komunikacije, kao što je Brajeva azbuka, dodatni i alternativni načini, sredstva i oblici komunikacije kako bi se olakšala pristupačna komunikacija.
- c) PK-a da preduzme sve neophodne korake da eliminiše diskriminaciju izazvanu preprekama sa kojima se suočavaju neke osobe sa invaliditetom tokom komunikacije.
- d) Da se od strane PK-a obezbedi korišćenje novih informaciono komunikacionih tehnologija.
- e) PK-a da uradi pristupačni dizajn na sajtu policije i institucionalnim društvenim mrežama za osobe sa različitim vrstama invaliditeta.
- f) Dobrotvorni tretman za osobe sa invaliditetom radi prevencije i otklanjanja diskriminacije i kršenja prava. Aktivno slušanje policijskog osoblja i da se pokuša da se razume šta osoba sa invaliditetom želi da prenese, dajući im onoliko vremena koliko je potrebno da to učine.
- g) Policijski službenik mora da se uveri i potvrdi da je osoba sa invaliditetom u policijskom postupku razumela informacije koje su izneli policijski službenici.
- h) PK treba da obezbedi sve mehanizme da omogući ljudsku pomoć osobama sa invaliditetom, uključujući čitaoce, profesionalne tumače znakovnog jezika, stručnjake u pravnoj oblasti i proceduralnim oblastima.
- i) PK-a mora obezbediti odgovarajući smeštaj za osobe sa invaliditetom kada se to zahteva ili kada je to neophodno za komunikaciju ili informisanje sa policijskim osobljem. U slučajevima kada policijski službenik ne razume šta osoba sa invaliditetom govori kada poznati dopunski ili alternativni oblici komunikacije **nisu primenljivi**, policijski službenik ne treba da tumači druge načine komunikacije koji su nepoznati osobi sa invaliditetom.
- j) PK-a treba da obezbedi i garantuje ženama pristup dostupnim oblicima i uslugama u informacijama iz oblasti rodno zasnovanog nasilja za devojčice i žene sa invaliditetom. Posebnu pažnju treba posvetiti ženama koje su gluve i koriste uglavnom znakovni jezik.
- k) Policijski službenik mora da se uveri da je gluvom licu ponudjena usluga prevoda na znakovni jezik i da su ispunjeni uslovi neutralnosti i nepristrasnosti od strane licenciranog tumača za znakovni jezik iz Udruženja gluvih Kosova.
- l) PK-a da stvori i primeni različite sisteme komunikacije za gluve osobe, kao što su tekstualne poruke, video pozivi sa prevodom na znakovni jezik, prevod dokumenata na znakovni jezik, sa ciljem da se osigura da osobe sa invaliditetom mogu da komuniciraju sa policijskim osobljem.
- m) PK-a da obezbedi pristupačne informacije u audio i vizuelnom Brajevom formatu kako bi osobe sa oštećenim vidom mogle da komuniciraju sa policijskim osobljem.
- n) PK-a da objavljuje informacije putem pristupačnim dokumentima na jednostavan način na jeziku osobe sa invaliditetom.
- o) PK mora obezbediti i podržati verbalni i/ili pisani jezik sa slikama ili piktogramima prilikom obavljanja intervjua sa osobama sa intelektualnim invaliditetom.
- p) Policijski službenici treba da postavljaju otvorena pitanja, da **NE** postavljaju sugestivna pitanja ili komentare kada komuniciraju sa osobama sa intelektualnim invaliditetom.

9. Pristup osoba sa invaliditetom policijskim prostorijama

- a) PK-a mora da obezbedi da u objektima u koje se dovode osobe sa invaliditetom u urbanim i ruralnim sredinama, uzmu u obzir svi pogledi pristupačnosti. Zato treba uzeti u obzir sledeće:
 1. Osvetljenje pogodno za osobe sa oštećenim vidom.
 2. Traka upozorenja, posebno na stepenicama za osobe sa oštećenim vidom.

3. Servisni stolovi sa različitim nivoima visine za niže osobe, skeletne displazije, osobe u invalidskim kolicima.
4. Rampa za osobe sa invaliditetom.
5. Vrata pogodna za pristup invalidskim kolicima.
6. Imati pristupačne toalete, WC na visini invalidskih kolica sa sklopivom točkovima, hvataljkom i prostorom oko nje, lavabo sa dovoljnim prednjim prostorom za invalidska kolica, slavinu laku za upotrebu i imati radijus kretanja na osi od 1,5 mts.
7. Obezbediti marinski krevet, nosila ili drugu sličnu opremu u kupatilu ili drugoj prostoriji policijske oblasti kako bi žene sa povredama kičmene moždine mogle pravilno da obavljaju svoje fiziološke funkcije.
 - 7.1 Zaštitite u svakom trenutku dostojanstvo osobe sa invaliditetom prilikom pristupa i kretanja po prostorijama.
 - 7.2 Obezbedjivanje udobnih i bezbednih mesta, na zahtev lica sa invaliditetom, prilikom uzimanja izjava i izveštaja.
 - 7.3 Postavite natpise na zgrade ili objekte na Brajevom pismu i u formatima koji su laki za čitanje i razumevanje.
 - 7.4 Obezbediti orijentaciju i mobilnost za slepe ili osobe sa oštećenim vidom, takodje opisati okruženje i procedure koje treba sprovesti, kao što je čitanje na glas relevantnih informacija osobi i tužbe, beleške ili drugi dokumenti koje treba potpisati. Ovo treba uzeti u obzir da većina slepih osoba potpisuje svoja dokumenta.
 - 7.5 Obezbediti usluge tumačenja znakovnog jezika na daljinu, putem mobilne ili kompjuterske opreme, za usluge koje se pruže gluvim osobama u policijskim sredinama.

10. Interakcija policije u gradu ili drugim naseljima

a) Opšta uputstva

1. PK-a da prepozna različitost osoba sa invaliditetom obezbedjivanjem znanja, za puno poštovanje i zaštitu njihovih ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane policijskih službenika, kao i razvoj strategija prilagodjavanja i fleksibilnosti u odnosu na ovu raznolikost.
2. Jačanje saradnje izmedju radnika policije u cilju pravične interakcije sa osobom sa invaliditetom, prepoznavanja njihovih sposobnosti i eliminisanja predrasuda i vrednosti koje mogu dovesti do diskriminacije.
3. PK-a da bi garantovala zaštitu života i imovine osoba sa invaliditetom, posebnu pažnju treba posvetiti tehničkoj pomoći kao što su invalidska kolica, ortopedski štapovi, štapovi za slepa lica i slušni aparati ili telefoni koji olakšavaju komunikaciju gluvim osobama i osobama sa ograničenim sposobnostima. Policijski službenici NE treba ukloniti ili oduzeti tehnička pomagala od lica koje ih koriste.
4. Policijski službenik mora da obezbedi ostvarivanje poslovne sposobnosti i puno poštovanje autonomije osoba sa invaliditetom na ravnopravnoj osnovi sa drugima.
5. Osobe sa invaliditetom mogu biti izložene situacijama koje krše njihova prava ili biti izložene zlostavljanju, tako da preferencijalni i profesionalni tretman uvek treba da uzme u obzir njihov invaliditet.
6. Jačanje i olakšavanje kanala komunikacije u slučajevima kada osobe sa invaliditetom prijave krivično delo.
7. Osigurati da osobe sa invaliditetom mogu slobodno da se izražavaju u zaštićenom okruženju.
8. Potrebno je da se policijski službenik na prijateljski način predstavi i identifikuje osobi sa invaliditetom, navodeći svoje ime i čin.

9. Policijski službenici moraju imati direktan kontakt sa osobama sa invaliditetom. To znači da se obraćate direktno osobi sa invaliditetom, a ne osobi koja ih prati ili prevodiocu, ako ga ima.
10. Policijski službenici moraju aktivno slušati, uspostaviti kontakt očima i ne prekidati osobe sa invaliditetom tokom njihovih izjava.
11. Policijski službenik mora da objasni osobi sa invaliditetom situaciju u kojoj se nalazi i proceduru koju treba obavestiti i prilagoditi.
12. Policijski službenik treba da koristi sveobuhvatan jezik, izbegavajući autoritarnost ili infantilnost, stavove, nefleksibilnost ili odbijanje dijaloga.
13. Policijski službenik mora da obezbedi i potvrdi da su informacije date na jasan, tačan način svakodnevnim rečnikom i bez tehničkog žargona.
14. Policijski službenik mora u policijskom postupku dokazati da je osoba sa invaliditetom razumela informacije koje su mu na pristupačan način izneli policijski službenici.
15. Policijski službenik mora odrediti pravo vreme za sastanke između osoba sa različitim invaliditetom i policijskog osoblja. Adekvatno vreme za sprovođenje svojih postupaka u policiji određuje sama osoba sa invaliditetom.
16. Policijski službenici moraju dobro postupati sa osobama sa invaliditetom, čak i ako su počinili krivičnog dela.
17. Policijski službenik mora da se konsultuje sa licem sa invaliditetom ako želi da kontaktira člana porodice ili poznanika da ga obavesti o situaciji u kojoj se nalazi.
- 18. Policijske stanice vrše patrole, akcije/kontakte policijskih službenika sa osobama sa invaliditetom u obližnjim i dubokim delovima grada, gde je osobama sa invaliditetom potrebna pomoć ili podrška policijskih službenika.**
19. Policijski službenik je dužan da mu detaljno kaže mesta na koja ćete ići sa osobama sa invaliditetom, bilo u policijskim objektima ili van njih, na primer: „Mi smo na gradskom trgu, sada ćemo ući u policijsko vozilo i otići ćemo u stanicu da uzmemo tvoju izjavu.”
20. Česti kontakti između policijskog osoblja i osoba sa različitim vrstama invaliditeta će razviti njihovo znanje o diverzitetu.
21. Policijske stanice u svojoj teritorijalnoj nadležnosti treba da imaju saznanja i da u svojoj evidenciji vode beleške o mestu u kome organizacije osoba sa invaliditetom obavljaju svoje funkcije.

b) Posebna uputstva za osobe sa invaliditetom

1. Osobe sa invaliditetom kojima pomažu psi vodiči, štapovi, invalidska kolica ili druga tehnička pomagala **NE treba da se odvajaju** od njih, ni u vozilu ni u policijskim objektima.
2. Policija mora da tretira osobe sa invaliditetom uvek štiteći i poštujući njihovo dostojanstvo, ljudska prava i osnovne slobode. Dobar tretman takodje treba da važi za osobe sa psiho socijalnim ili intelektualnim invaliditetom, kao i za svaku drugu osobu.
3. Osobu sa oštećenim vidom treba pitati da li mu je potrebno vođenje ili pomoć pri kretanju kako policajac ne bi uznemiravao osobu. Ako se slepa osoba sprema da predje ulicu, policajac treba da je pita da li želi pomoć i kakvu.
4. Policijski službenik mora posmatrati i verbalno usmeravati osobu sa oštećenim vidom kada se penje ili silazi iz stepenice ili rampe. Ne treba zaboraviti da policajac uvek treba da pita slepu osobu da li mu je potrebna pomoć. Policajac ne treba da hvata ili drži ruku u kojoj slepa osoba drži štap jer im je to sredstvo bezbedne orijentacije. U slučaju pokretnih stepenica ili pokretnih traka, policajac treba da pita slepu osobu da li može da je drži za ruku i da li više voli da uhvati rukohvat desnom ili levom rukom da bi ga tu postavio. Pored

toga, policajac mora da im kaže da li pokretne stepenice idu gore ili dole. Kada slepa osoba uhvati rukohvat, može ući u pokretne stepenice. Kada pokretne stepenice dodju do kraja, policajac treba da obavesti osobu da je skoro na dnu pokretnih stepenica.

5. Policijski službenik mora da kaže osobi sa oštećenim vidom kada treba da koristi lift, uvek usmeno komunicirajući i najavljujući kada su vrata otvorena za ulazak. Ako lift ima brojeve na Brajevom pismu, policijski službenik mora obavestiti tu osobu radi njihovog znanja i mogućeg korišćenja.
6. Policijski službenik mora obavestiti osobe sa psiho socijalnim invaliditetom o njihovim pravima da podnose žalbe na ravnopravnoj osnovi, bez diskreditovanja njihove istorije svaki put kada se osete da ih policijsko osoblje zlostavlja.
7. PK-a objavljuje konkretne brojeve telefona policijskih stanica na svojim mobilnim uređjajima, radi pružanja pomoći video pozivima gluvim osobama u različitim regionima zemlje, kako bi im se odmah mogli javiti policijski službenici. S tim u vezi treba aktivirati relevantne procedure.

c) **Krizne situacije osoba sa invaliditetom**

1. Policijski službenici moraju prvo da poznaju vrste osoba sa invaliditetom, da bi pružili kvalitetnu uslugu.
2. Garantovati sva ljudska prava i osnovne slobode osobama sa invaliditetom u kriznim situacijama.
3. Policijski službenici moraju poštovati pravnu sposobnost, samostalnost, volju i sklonosti osoba sa invaliditetom da donose sopstvene odluke, pružajući im neophodnu podršku kada ta osoba sa invaliditetom traži.
4. Policijski službenici moraju da obezbede da integritet i zdravlje osoba sa invaliditetom budu u potpunosti zaštićeni i posebno da preduzmu hitne korake da pruže medicinsku negu kada je to potrebno i uvek poštujući slobodan pristanak osobe sa invaliditetom.
5. Neophodno je ojačati institucionalne mehanizme policije za tretman i zaštitu žena i devojčica sa različitim vrstama invaliditeta koje su žrtve zlostavljanja, porodičnog ili seksualnog nasilja kako bi se olakšao pristup podnošenju tužbi na siguran i poverljiv način, bez straha od kazne ili osвете.
6. PK-a treba da obezbedi sveobuhvatan i podržavajući pristup, uključujući pristupačnu/neposrednu opremu za osobe sa invaliditetom kako bi policijski službenici mogli da odgovaraju na sve oblike nasilja i zlostavljanja dece sa invaliditetom i žena sa invaliditetom.
7. Policijski službenik mora da se pobrine da će osoba sa invaliditetom sačiniti prijavu ili dati izjavu, bez prisiljavanja na to preko trećeg lica. Gluve osobe imaju pravo da samostalno biraju tumača za znakovni jezik, a da ne moraju biti srodnici.
8. Tokom intervjua, policijski službenik mora da zapiše žalbe i izjave osoba sa invaliditetom na sveobuhvatan, pouzdan i potpun način, bez tumačenja njihovog istorijata. Ako gluvi ljudi izraze svoj pristanak da sami izraze istoriju znakovnog jezika i kasnije se može predati stručnjaku oblasti ako treba da bude verifikovana.
9. Policijski službenik mora dobro tretirati osobe sa invaliditetom u kriznim situacijama garantujući njihova ljudska prava, bez upotrebe sile ili vršenja arbitrarnog hapšenja, posebno osoba sa psiho socijalnim invaliditetom.
10. Policijski službenik mora da obavesti o pravima osobe sa psiho socijalnim invaliditetom da podnose žalbe na ravnopravnoj osnovi sa drugima, bez diskreditacije njihove istorije, u vezi sa maltretiranjem od strane policijskog osoblja, kao što je slučaj nasilja u porodici, što može ponovo da podloži žrtvu opasnim situacijama.

11. Policijski službenik mora obezbediti i pružiti podršku na vreme za osobe za psiho socialnim problemima , na nemoćnost prikazanje emocionalnih kriza .
12. Policijski službenik mora obezbediti pristup prevodiocu jezika znakova za gluve osobe , koje imaju saobraćajni udes ili druge nezgode , bilo to da su lične ili preko prevodioca iz daljine preko veza iz daljine .

d) Varendne situacije

1. P.K-va na osnovu predhodnih podataka koja su bila evidenitrana, mora poreduzimati sve neophodne mere predvidjene po Planu za Nacionalno Reagovanje da bi obezbedili odbranu osoba sa ograničenim sposobnostima na rizičnim situacijama, uključujući i prirodne nepogode vanredne humanitarne i oružanih sukoba .
2. Policijski službenik mora kontinuirano podržavati i truditi se da se brine o osobama sa ograničenim sposobnostima u situacijama kao što su pandemija, zemlotresi, poplave, dajući im prednost onima koji su u siromašnoj situaciji, imajući u obzir pol, decu, i stare.
3. P.K-va mora objaviti i olakšati delovanja ili kontak u daljini izmedju osoba sa ograničenim sposobnostima i policijskog osoblja, uključujući i korišćenje opreme za tehnologiju i komunikaciju , bilo to da je teleon ili virtualno na vreme ili na kontinuirani način tokom vanredne situacije.
4. Službenici moraju obezbediti pristupne informacije, uključujući i viedo snimke jezika zanakova ili audio opis na kontinuirani način, preko media koja su na raspolaganju u policijskim institucijama(radio, internet strane društvene mreže ili druge), u vanrednim humanitarnim situacijama i prirodnih nepogoda, u načinu da osobe sa ograničenim sposobnostima budu pravedno obavešteni.
5. P.K-va mora obezbediti i promovisati projekte za razvoj i okalšanje pristupa na stranama interneta, uključujući i video informacije na jeziku znakova, audio opis za slepe osobe i ispravljanje kontrasta na ekranu za osobe sa slabim vidom. Ovaj način pristupa na informacije biće olakšanje za osobe sa ograničenim sposobnostima da potraže razne procedure kao što je : privremena dozvola, ili sigurno ponašanje tokom karantine, stoga preko“ virtualne stanice ”.
6. Ovaj način informacija olakšava podelu i informisanje o bezbednom ponašanju online iz strana policije, za negovatelje osoba sa ograničenim sposobnostima.
7. Takodje PK-va mora imati fleksibilnost sa zahetvima na vanrednom stanju kada se vrši inspekcija osoba sa ograničenim sposobnostima koji se nalaze na javnim prostorima tokom policoskog časa imajući u obzir i teškoće osoba sa ograničenim sposobnostima i lošeg vida za putovanje.Prilikom komunikacije za gluvim osobama, policijski službenici moraju se obratit njima na čelo (sa prednje strane) a ne napred sa ledja (iz pozadi).
8. Policisjksi službenici moraju preduzimati razna delovanja da bi privukli pažnju osoba sa ograničenim sposobnostima na vandrednim situacijama, mimo korišćenih izvora kao i uvek , imajući u obzir i razne vrste ograničenih sposobnosti. Na primer, dodir šake, kada se bavite sa gluvim osobama ili slepim.
9. Policijski službenici kada se traži moraju nosti maske zbog jedne pandemije, toksičnost vazduha ili bilo kojeg drugog razloga, takve maske moraju biti od tkanine da bi se olakšala komunikacija sa gluvim osobama koji pročitaju usna.

e) Situacije sprovođenja zakona

1. P.K-va mora povećavati svesnost policisjkih radnika tokom njihove obuke jer i osobe sa ograničenim spobnostima koji učestvuju na protestima i demonstracijama i na drugim kontestima javnog mira .

2. P.K-va preuzima zaštitne mere za zaštitu fizičkog, mentalnog integriteta osoba sa ograničenim sposobnostima koji učestvuju na političke demonstracije kao i one socialne i spremne za bi pratili njih na neko drugo mesto.
3. P.K-va garantuje, ljudsko tretiranje i poštovanje osnovnih ljudskih prava za svaku osobu sa ograničenim sposobnostima koji su podložni svakom obliku zaustavljanja ili hapšenja.
4. Ukidanje svakog lišanja slobode zbog ograničenih sposobnosti.
5. P.K-va mora obezbediti da osobe sa ograničenim sposobnostima kojima im se ukinula lišena sloboda imaju pravo da na osnovu ravnopravnim pravima sa ostalima mogu uživati sve garancije u skladu sa međunarodnim zakonima za ljudska prava i nacionalnim zakonodavstvom.
6. P.K-va obezbediti punu zaštitu integriteta i zdravlje osobama sa ograničenim sposobnostima, na policijskom zaustavljanju pružajući im lekarsku negu kada je to poželjno.
7. Službeno lice, osoba sa ograničenim sposobnostima koja je hapšena ili zaustavljena, nakon obaveštenja tužioca bez zakašnjenja mora da se odvede na sudu, da bi sudia odlučivao o zakonskom njenog/ njegovog zaustavljanju.
8. Od policijskih službenika ukidase svako ponašanje koja uključuje, uzrok, podstrek ili toleranciju akata naselja, surovo postupanje, nehumano ili ponižavajuće protiv osobama sa ograničenim sposobnostima.
9. P.K-va vršiti pojačanje bezbedonosnih mreža na institucijama policije za zaštitu osoba sa ograničenim sposobnostima koja učestvuju na javnim demonstracijama, stvarajući nove mreže kao je to potrebno.
10. Policijski službenik mora da poštuje i obezbediti korišćenje pomoćne tehničke opreme od strane osoba sa ograničenim sposobnostima koji učestvuju na javnim demonstracijama, obezbeđujući da one uvek budu na raspolaganju na primer, stolice sa točkovima, štapovi, i upustvo za slepe osobe.
11. P.K-va razmatra razne načine privlačenja pažnje lica koja su prisutni na konteste kršenja javnog reda i mira, preko korišćenih izvora kao i uvek, imajući u obzir i njihove razne nesposobnosti. Na primer, dodir šake kada se radi o gluvim osobama, ili slepim osobama. Policijski službenici moraju setiti da staju ispred osobama sa ograničenim sposobnostima.
12. Policijski službenici moraju se osposobiti i da se obučavaju sa ciljem da ih dobro poznaju i da se povezivaju sa osobama sa ograničenim psiho socialnim sposobnostima sa ciljem zaštite fizičke i psihološkog integriteta njih.

f) Zločini Situacije na kojima osoba sa ograničenim sposobnostima je predpostavljena žrtva

1. Policijski službenik zaštiti psihološkimi fizički integritet osoba sa ograničenim sposobnostima.
2. Poštuje pravne, autonomne sposobnosti (veštine) osoba sa ograničenim sposobnostima da rade svoje odluke, sa potrebnom podrškom, kada se to traži od nesposobnih osoba.
3. Policijski službenik obezbedi sve neophodne informacije, slušajući na naktivan način žrtvu, i sačuvajući njihovo slobodno zadovoljstvo informisanja.
4. Policijski službenik obezbedi prevodioca za jezik znakova i korišćenje tehnološke opreme, načine, opremu, i forma pisanja Braille, audio dodatka i alternativna komunikacija, sa ciljem olakšavanja žalbe koja dolaze od strane osoba sa ograničenim sposobnostima koja su žrtve bilo kojeg zločina.
5. PK-va mora obezbediti korišćenje nove tehnologije za informisanje i komunikaciju na primer. video pozive, poruke, interaktivni razgovori i internet strane za napravljavanje žalbe, a posebno za osobe sa ograničenim sposobnostima koja su **žrtve porodičnog naselja i polnog naselja** od strane radnika policije da bi počeli sa neophodnim procedurama.

6. P.K-va mora obezbediti sveobuhvatni pristup i podršku za policijske službenike koji odgovaraju na svim oblicima naselja i zloupotrebe dece i žena sa ograničenim sposobnostima.
7. P.K-va treba da vrši jačanje institucionálnih mehanizama radnika policije da bi obezbeditit žene i decu sa ograničenim sposobnostima koja su žrtve porodičnog naselja i zloupotrebe da imaju efikasniji pristup na prikazivanje žalbe na sigurniji i tajni način, bez straha od kazne i osvete.
8. P.K-va vrši bezbednost povoljnih mesta po zahtevu osoba sa ograničenim sposobnostima da bi dali poverljive dokaze kada vrše žalbe osim ako osoba sa ograničenim želi dati njene / njegove poverljive dokaze javno.
9. P.K-va obezbedi da osobe sa ograničenim sposobnostima poročita žalbu ili potpune dokaze koja su dali bez tumačenja od strane radnika policije, uvek imajući u obzir pristup i oblike informacija i komunikacija.
10. Policijski službenik obavesti osobe sa ograničenim psihološkim sposobnostima , sa pravom da prijavi žalbu sa jednakim pravima sa drugim za neku zloupotrebu od strane policijskog osoblja.

g) Situacije na kojima osobe sa ograničenim sposobnostima tvrde da su učestvovali na žlocinu (kao vršiooci , saradnici ili pomoćnici)

1. Policijski službenik mora tretirati sa dovoljno poštovanja dostojanstvo svih osoba sa ograničenim sposobnostima koji se podlože na svaki oblik zaustavljenja ili hapšenja.
2. P.K-va eliminiše svaku praksu koja obuhvati samovoljno zaustavljanje osoba sa ograničenim sposobnostima.
3. P.K-va smatra da nesposobnost jedne osobe ne treba imati predrasuda, ili krivična odgovornost ili krivica od strane policijskog službenika – prezentacija nevinosti ⁸.
4. P.K-va garantuje obaveštenje ili pročitavanje prava osobama sa ograničenim sposobnostima tokom procedure hapšenja / zaustavljanja preko jezika znakova uz tumačenja Braille, audio i dotanih načina ili alternativa , opreme ili oblika komunikacija kao i drugih oblika pristupa koja garantiraju jezičnu autonomiju osobe sa ograničenim sposobnostima.
5. Policijski službenik obezbedjuje i utvrđuje da informacije budu jasne i tačne za osobe sa ograničenim sposobnostima, u načinu celokupnog obuhvaćavanja brinejući se uvek o oblicima pristupa.
6. Policijski službenik mora obezbediti da premeštaj jedne osobe u stolici sa tokčovima na vozilu policije vrši će se na bezbodonisni način .
7. Policijski službenici moraju razumeti da tehnička pomoć osobama sa ograničenim sposobnostima **NE** moraju se odvajati od njih , bilo to da su unutra policijskih zona ili objekat institucija Na primer: Akoosoba se pomažuje sa jednom stolicom sa točkovima ili kalama.
8. Policijski službenik svaki put se brine o osobama sa ograničenim sposobnostima koji ima potrebu da kontaktira sa jednom članom porodice , ili upoznavanje za informisanje onih za situaciju koja ih dodiruje, osigurajućí i opremu za ovu komunikaciju.
9. Policijski službenik svaki put imaće u obzir da osobe sa ograničenim sposobnostima može imati potrebu za lečenj, i mora da mu se obezbedi lekarski pregled kada je to potrebno.
10. Policijski službenik brine se da gluva osoba koja je zaustavljen ili hapšena, i koji koristi jezik znakova da bude u stanju da upotrebi ruke za komunikaciju. Stavljanje lisica u ledja jednoj gluvoj osobi , udaljava njegovu sposobnost za komunikaciju preko jezika znakova.

⁸ Paragrafi 1, neni 3 I KPPK-sě.

h) Usluge graničnog patrolliranja

1. Granični policijski službenik mora da garantuje prava osoba sa ograničenim sposobnostima da bi prelazili granicu na jednakim pravima sa drugima, imajući u obzir i korišćenje bez izuzetka njihovu tehničku opremu.
2. Policijski službenik uspostavi kontakte sa osobama sa ograničenim sposobnostima koji žive na graničnoj zoni, ostrvo ili daleko od ubranskih centara, da bi ispunili njihove eventualne potrebe ne samo policija nego i premeštaj prve pomoći ili drugih hitnih usluga.
3. Policijski službenik poštuje prava osoba sa ograničenim psihološko socialne sposobnostima da bi prešli granicu na osnovu jednakih prava sa drugima, ne vršeći arbitrarnu podelu na osnovu izgleda, gestovima, ponašanja i druge.

i) Obrazovna uloga policije unutar institucija iprema zajednici

1. P.K-va preduzimala je sve mere i obezbedila je jednu demokratsku obminu policiju i veoma kvalitetnu za uslugu osobama za ograničenim sposobnostima, obuhvaćajući i priznaje i poštovanje osnovnih prava kao deo društva .
2. Policijski službenik mora obavestiti osobe sa ograničenim sposobnostima i njihove organizacije o ulozi policije .
3. Policijski službenik mora obavestiti i olakšati davanje informacija vezano o svim pravima osoba sa ograničenim sposobnosti, mogućnost koju mogu tražiti od radnika policije .
4. Policijski službenici trebaju znati i poštovati karakter osoba sa ograničenim sposobnostima unutar policijskih institucija kao subjekat prava imajući u obzir zasluge, i njihove sposobnosti i uklanjajući stereotipove, predrasude i štetne prakse, uključujući i to na osnovu pola, detinstvo i starost.
5. P.K-va podstiče i olakša način izveštavanja slučajeva, korišćenja, naselja i zloupotrebe protiv osobama sa ograničenim sposobnostima .
6. P.K-va mora promovisati projekte razvoja, proizvodnje, i distribucije informativnog materijala za društvo, prema tehnologije za informisanje i komunikacije, uključujući i strane interneta .
7. P.K-va distribira i obavesti najbolje prakse i pozitivna delovanja razvoja iz službe policije u oblasti vezano sa osobama sa ograničenim sposobnostima, u načinu da to bude distribuirano na svim policijskim stanicama i druge jedinice .

8. Obuka

- b) Svi policijski službenici koji se bave sa osobama sa ograničenim sposobnostima, moraju biti obučeni za njihovo intervjuisanje i tretiranje.
- c) Svi policijski službenici posavetujuse da imaju detaljnije znanje o ovlašćenjima i porocurama koja se preduzimaju za osobe sa ograničenim sposobnostima.
- d) Policija Kosova ima dužnost pružiti potpuno tretiranje o ovlašćenjima i procedurama kada se radi o osobama sa ograničenim sposobnostima.
- e) Obuka policijskih službenika da imaju osnovnu obuku o jeziku znakova a to znači da za prva delovanja sa **jednom gluvom osobom dok se obezbedi prevodilac**.
- f) Svaka policijska stanica obezbedi listu sa imenima prevodilaca koji se mogu za kontaktirati za jezik znakova za gluve osobe.

9. Posebna

a) **Pristup policijskih službenika , osobama sa ograničenim sposobnostima , gluvih osoba , i njihovo tretiranje**

1. Kultura ljudi koji ne čuju poznata je na osnovu člana 30 , stav 4, Konvencije Ujedinjenih Nacija o Ljudskim Pravima Osoba sa ograničenim sposobnostima koja naglasi da: "Osobe sa ograničenim sposobnostima imaju pravo na osnovu jednakih prava sa drugima , o poznavanju i podršku njihove specifične i jezične kulture, uključujući i jezik znakova i kulturu gluvih osoba , komunikaciju i tumačenje jezika znakova .
2. Svrha i angažovanje jednog prevodioca koji je obučen, je da se komunikacija vrši što potpunije što je to mišljenio za osobe koje čuju i za osobe koje su gluve, ili za one koji imaju teškoće u sluhu . Da bi dostigli ovo , prevodioc mora preneti sadržaj poruke koja je prikazana što tačnije ako je to moguće , uključujući i nijanse emocija i stavova koji su prenošeni od strane učesnika , bilo to da su na Albanskom jeziku govora ili na jeziku Znakova Kosova (JZK).
3. **Tumači** jezika znakova su obučavani i na albanskom i na JZK Oni takodje poznaju društvene i kulturne poglede zajednice Gluvih. Osim toga, tumači za jezik znakova su u stanju da modifikuju upotrebu svog jezika kako bi se prilagoditi potrebama građana da bi se uključili u situaciju prevoda/tumačenja.
4. Tumači jezika znakova treba da se pridržavaju 'Kodeksa profesionalnog ponašanja'. Ovaj kodeks specificira odgovarajuće ponašanje tokom tumačenja i pomaže tumačima da donesu odgovarajuće odluke u vezi sa svojom ulogom i odgovornostima.
5. Zašto su potrebni tumači za jezik znakova? Tako da gluvi građani imaju slobodu pristupa društvu i uživaju ista prava kao i ostali građani Republike Kosova.
6. Uloga tumača za jezik znakova je da prenese sve informacije date sa jednog jezika na drugi bez uklanjanja ili dodavanja bilo čega. Dakle, u ovom slučaju on prenosi sve informacije sa albanskog jezika u JZK i obrnuto. U skladu sa 'Kodeksom profesionalnog ponašanja' i uslovima rada, tumači za jezik znakova nemaju pravo da izražavaju lična mišljenja niti da učestvuju u razgovoru tokom tumačenja. Tumači jezika znakova su nepristrasni. Oni ne zauzimaju stranu niti daju savete tokom procesa tumačenja. Oni pružaju informacije o pitanju u vezi sa tumačenjem, bilo pre ili posle događaja.
7. Kako raditi sa tumačima jezika znakova? Rad sa tumačem za jezik znakova ne mora da bude težak ili naporan! Prethodno iskustvo i znanje mogu olakšati rad sa tumačima; saveti u nastavku mogu vam pomoći kada angažujete tumača za jezik znakova (Aneks 1).

b) **Pristup policijskih službenika osobama sa ograničenim sposobnostima Doen sindrom i njihov tretman**

1. Prema uputniku, saveti koje treba primeniti *prema osobama sa Doun sindromom u svojstvu žrtve, svedoka ili osumnjičenog*
2. Evo nekoliko načina da podržavate osobe sa Doun sindromom dok prolaze kroz ovo iskustvo:
3. Dajte im do znanja da je u redu da imaju mnogo velikih osećanja, ili uopšte osećaje, i da postoje stvari koje mogu da urade da se bolje osećaju.
4. Podsetite ih da ništa od ovoga nije njihova krivica
5. Sastajte se sa njima u prijateljskom prostoru ako je moguće. Sedenje na tepihu sa njima ili pružanje Plai-Doh-a i materijala za bojenje može pomoći deci i tinejdžerima da se osećaju ugodnije.
6. Recite im da nisu jedini koji su prošli kroz ovo; druga deca/pojedinci i porodice su takodje imala ovakva iskustva.

7. Ne zaboravite da koristite jezik koji pojedinci mogu razumeti, posebno kada objašnjavate pravosudni sistem. Zahtevajte od dece (i odrasle) da ponove informacije svojim rečima kako biste mogli da procenite da li su u potpunosti razumeli.
8. Zapamtite da možda treba da pružite iste informacije nekoliko puta i/ili na više načina (npr. usmeno i pismeno, ilustracije).
9. Koliko god možete, dozvolite deci (i odraslama) da znaju šta mogu da očekuju na svakom koraku kako bi se osećali manje **uznemireno** i spremnije.
10. Podsetite ih da postoje ljudi koji ih podržavaju, kao npr. članovi porodice, prijatelji, radnici na predmetima, advokati, terapeuti i advokati; i imenujte te ljude zajedno.
11. Uverite se da su deca i staratelji svesni za svaki izvor koji su mu sada potrebni ili bi im mogli biti potrebni u budućnosti, uključujući usluge zastupnika žrtava i terapiju usmerenu na traumu.
12. Ohrabrite decu i odrasle da postavljaju što više pitanja koje žele i da izraze svoje misli i osećanja vama, svojim starateljima i drugim odraslama koji rade na njihovom slučaju.
13. Dajte im priliku da biraju kad god je to moguće, čak i za naizgled male stvari, kao npr. gde svaka osoba sedi, kada da napravi pauzu, o kojoj temi da se prvo razgovara ili na kojim delovima materijala treba raditi svaki put kada se sretnete. Ovo im pomaže da povrate osećaj kontrole i lične moći.

13. Podsetite ih da su jaki i da će i to prevazilaziti.

c) **Osobe sa ograničenim sposobnostima autizma i njihov tretman**

1. Autizam je složen neurorazvojni poremećaj koji se javlja u ranom razvojnem periodu. Autizam se najčešće može identifikovati u periodu od 12-24 meseca.
2. Poremećaj spektra autizma karakteriše se sa oštećenje na:
 - 2.1 Verbalna i ne verbalna komunikacija;
 - 2.2 Stvaranje društvenih odnosa i
 - 2.3 Ponavljanje ponašanja (stereotipno) ili/i rigidne.
3. Neophodno je da policijski službenici poznaju karakteristike i pristup koji treba imati prema osobama sa autizmom u slučaju suočavanja sa njima. Neke od karakteristika:
 - 3.1 Nedostatak kontakta očima
 - 3.2 Ne reaguju na poziv po imenu
 - 3.3 Imaju zavisnosti u rutini
 - 3.4 Ritualizovani oblici verbalnog ponašanja (eholalija);
 - 3.5 Ograničeni interesi i/ili fiksiranje;
 - 3.6 Nedostatak ispoljavanja socijalno-emocionalnog reciprociteta;
 - 3.7 Preosetljivost ili neosetljivost na senzorne stimuluse; ;
 - 3.8 Poteškoće u primanju uputstva;
 - 3.9 Poteškoće u komunikaciji;
4. Policajci mogu da se suoče sa osobama sa autizmom kao:
 - 4.1 Žrtve
 - 4.2 Svedoci i

4.3 Prekršci zakona

5. Osobe sa autizmom uglavnom nemaju nikakav fizički problem koji ih karakteriše i sa kojim se mogu identifikovati. Oni su fizički razvijeni na najbolji mogući način. Ova činjenica može da iznervira policajca koji se sa zahtevom obraća osobi koja na izgledu ne pokazuje autizam i koja ne poštuje naredjeja koje daje policajac.
6. Policajac koji se bavi osobama sa autizmom takodje mora paziti na znakove koji se mogu pojaviti kod ovih osoba, kao što su: intenzivna svetlost, zvučna sirena i oštro pojačalo glasa, mogu biti paralizirajući za nekoga sa autizmom, u većini slučajeva imaju ekstremnu osetljivost na svetlost, zvuk i dodir. Stoga, u ovim situacijama, osobe sa autizmom mogu:
 - 6.1 Udaljavaju se od policijskog službenika ili iritiraju u velikoj meri

6.2 Sakriju

6.3 Pokriju uši i oči

6.4 Privučeni sjajnim predmetima (simboli, oružje, lisice)

6.5 Osećaju strah od neobične opreme, zvukova i svetla

7. Policijski službenici treba da budu pažljivi u komunikaciji sa osobama sa autizmom jer većina osoba sa autizmom ima problema u razvoju komunikacije, kao u korišćenju verbalnog tako i ne verbalnog jezika. Oblike komunikacije osoba sa autizmom su prikazani u nastavku:

7.1 **Ne verbalni**, mogu razviti alternativne oblike komunikacije, kao što su jezik znakova, komunikacija sa slikama ili određenim elektronskim uređajima.

7.2 **Oblici alternativne komunikacije:**

7.2.1 Jezik znakova (Makaton)

7.2.2 PECS (Picture Exchange Communication System)

7.2.3 Preko prilagodjenih elektronskih uređaja

7.3 **Verbalna komunikacija – nefunkcionalan**

7.3.1 Osobe sa autizmom mogu razviti govor

7.3.2 To ne znači da oni mogu da komuniciraju

7.3.3 Komunikacija je proces sudelovanje izmedju dve osobe i sadrži razumevanje perspektive druge osobe.

7.3.4 Kao rezultat toga, osobe sa autizmom imaju poteškoća u razvoju komunikativnog jezika i često su reči koje se koriste za komunikaciju mehaničke, naučene ili se koriste samo u slučajevima kada oni smatraju da je potrebno.

7.3.5 Policijski službenici treba da budu pažljivi da govore polako i jednostavnim rečnikom osobama sa autizmom.

7.3.6 Policajci treba da su pažljivi da ne reaguju preterano ako osoba sa autizmom ne saradjuje, tako da ćete u ANEKX 2 pronaći nekoliko saveta za Policiju u vezi sa osobama sa autizmom.

d) **Osobe sa fizičkim ograničenim sposobnostima i njihov tretman**

1. Policijski službenici treba biti oprezni kada pružate pomoć, jer sa takvim osobama morate sačekati dok vaša ponuda ne bude prihvaćena.
2. Slušajte informacije (instrukcije) o tome u kom obliku treba pružiti pomoć.

3. Uverite se da su pogodni stolovi za korisnike kolica.
4. Rampe, vrata i toaleti pogodni za korisnike invalidskih kolica u zatvorenim prostorima.
5. Osobe sa ograničenim sposobnostima uvek treba imati u blizini pomoćnu opremu.
6. Prevozi mogu biti opasni za mnoge osobe sa ograničenim sposobnostima kretanja, najbolji način je da pitate osobu koju vrstu prevoza može da koristi i kako da podigne ili pomogne da ulazi i izlazi iz vozila.
7. Razgovarajte direktno sa osobom sa ograničenim sposobnostima, a ne preko treće strane, samo ako je potrebno.

13. USVAJANJE, STAVLJANJE VAN SNAGE I IZMENE

1. Svaku inicijativu i predlog za izmenu OSP, treba pažljivo da se koristi od strane nadzornika/rukovodioca.
2. Predlozi za izmene, preko komandnog lanca, u pisanoj formi, treba proslediti i dostavljati organu za usvajanje ovog OSP-a;
3. Predlog za izmenu razmatra Generalni direktor Policije ili njegov imenovani, koji može da usvaja, izmeni ili odbije date predloge;
4. Pravo za dopune i stavljanje van snage ove OSP-e ima Generalni direktor Policije.

14. BAZA REFERISANJA

1. Ustav Republike Kosova
2. Kodeks Krivične Procedure RKS-a;
3. Krivični zakonik RKS-a;
4. Evropska konvencija za zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda;
5. Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih i kažnjavani;
6. Konvencija o pravima osoba s ograničenim sposobnostima i opsionalnog protokola o pravima osoba s ograničenim sposobnostima Nju Jork, decembar 2006.

Namenjeno za: Svim Departmanima Policije
Svim Regionalnim Direkcijama Policije

Original se čuva kod: Direktora Direkcije za operativno planiranje i procenjivanje

Prilozi/Obrazac –

15. ANEX - Upitnik za osobe sa smetnjama u razvoju gluvoneme

- Pitajte gluvu osobu i prevodioca Jezika sa znakovima o najprikladnijem rasporedu sedenja.
- Uverite se da gluva osoba može da vidi prevodioca Jezika sa znakovima u svakom trenutku.
- Govorite u pravcu osobe i usmerite pažnju na nju. izbegavajte fraze poput 'recite mu', 'pitajte ga'
- Zapamtite da kada tumač kaže "ja", "meni", on znakovima prenosi šta gluva osoba radi znakovima.
- Uvedite izvodjača u grupu i objasnite zašto prisustvuje događaju.
- Ne dozvolite da dve osobe razgovaraju u isto vreme. Prevodiocu znakovnog jezika je veoma teško da prenese kada nekoliko ljudi koji govore u isto vreme. Prevodilac može da prenese poruku samo kada govorimo jedan po jedan, a ne sve odjednom.
- Ne postavljajte lična pitanja kada se radi o gluvom osobi. Prevodioci se pridržavaju svog Kodeksa profesionalnog ponašanja. Nemojte pretpostavljati da prevodilac zna sve podatke o gluvoj osobi. Ako imate pitanja, uradite to direktno sa gluvom osobom.
- Bilo bi veoma korisno da prevodioci unapred imaju što više informacija o zadatku; na primer. ljudi koji će biti uključeni, dnevni red, rečnik koji će se koristiti i svrha događaja. Na ovaj način prevodioci će bolje obaviti zadatak.
- Ako imate samo jednog prevodioca za znakovni jezik, planirajte pauze tokom događaja. obezbedite pauzu od 5 – 10 minuta posle svakog sata izvodjenja takodje i ostali učesnici će vas ceniti zbog toga.
- Ako imate 2 tumača za znakovni jezik onda nam nisu potrebne posebne pauze.
- Prenesite u pisanom obliku sve komentare ili komplimente, zabrinutosti ili pritužbe u vezi sa profesionalnim radom izvodjača.

15. ANEX 2 Saveti za policajca koji radi sa osobom sa autizmom

Osoba sa autizmom može doživeti senzorno preopterećenje

VAŽNO...

- **NE** pipajte osobe sa autizmom dok to nije potrebno za vašu ili njihovu bezbednost.
- Ne blokirajte stereotipno ponašanje dok ono nije rizično
- Smanjite na minimum stimulse koje možete nositi sa sobom (sjajne stvari)
- Ako je moguće, nemojte nositi policijsku opremu sa sobom
- Pokušajte da umotate osobu sa cebe ili čaršafom.
- Ljudi sa autizmom možda ne osećaju bol, uverite se da nisu povredjeni ako su bili deo neke rizične situacije
- U slučaju da se obavestavate za neko dete koji je pobegao, uverite se da nije u blizini neke reke ili nekog drugog rizičnog područja

1. ANEX 3 – Neki od članova Konvencije o Pravima Osoba Ograničenim Sposobnostima i Opcionog protokola o Pravima Osoba sa Ograničenim Sposobnostima u Nju Jorku, decembar 20

1. Član 3 ove Konvencije obuhvataju Opšta Pravila

- a) Poštovanje dostojanstva, individualne autonomije, uključujući slobodu donošenja ličnih izbora, i nezavisnost ličnosti;
- b) Nediskriminacija;
- c) Puno i efektivno učešće i uključivanje u društvo;
- d) Poštovanje promena i prihvatanje osoba sa invaliditetom kao dela ljudske različitosti i čovečnosti;
- e) Jednake mogućnosti;
- f) Pristup / Pristup;
- g) ravnopravnost muškaraca i žena;
- h) Poštovanje za razvoja kapaciteta dece sa smetnjama u razvoju, kao i poštovanje prava dece sa smetnjama u razvoju da očuvaju svoj identitet.

2. Član 4 Opšte obaveze

- a. Konvencija nas obavezuje da obezbedimo i unapredimo puno ostvarivanje svih osnovnih ljudskih prava i sloboda za sve osobe sa invaliditetom, bez diskriminacije bilo koje vrste zbog invaliditeta. U tu svrhu potrebno je:
 1. Usvojiti sve odgovarajuće zakonodavne i administrativne mere, kao i druge mere za sprovođenje prava priznatih ovom konvencijom;
 2. Preduzeti ili promovisati istraživanje i razvoj, kao i promovisati dostupnost i upotrebu novih tehnologija, uključujući informacione i komunikacione tehnologije, pomagala za kretanje, pomoćne tehnološke uređaje pogodne za osobe sa invaliditetom, prioritet je dat pristupačnim tehnologijama;
 3. Omogućavamo osobama sa invaliditetom pristup informacijama o pomagalima za kretanje, uređajima i pomoćnim tehnologijama, uključujući nove tehnologije, kao i drugim oblicima pomoći, usluga i podrške.
 4. Poboľšati obuku stručnjaka i osoblja koji rade sa osobama sa invaliditetom u vezi sa pravima priznatim ovom Konvencijom, kako bi se bolje pružila pomoć i usluge garantovane ovim pravima.

3. Član 5 Jednakost i nediskriminacija

- a) Konvencija nas obavezuje da su svi ljudi jednaki pred zakonom i da uživaju pravo bez ikakve diskriminacije na jednaku zaštitu i jednaku korist od zakona.
- b) Moramo zaustaviti svaku vrstu diskriminacije zbog invaliditeta i garantovati osobama sa invaliditetom jednaku i efikasnu pravnu zaštitu od svake vrste diskriminacije iu bilo kojim okolnostima.
- c) Svaki put cilj mora biti poštovanje jednakosti i eliminisanje diskriminacije, moraju se preduzeti svi odgovarajući koraci da se obezbedi opravdano akomodiranje.

4. Član 6 Žene sa ograničenim sposobnostima

- a) **Konvencija nas obavezuje** da obezbedimo da žene i devojčice sa invaliditetom ne budu izložene mnogim oblicima diskriminacije i da se preduzmu mere kako bi se obezbedilo da u potpunosti i jednako uživaju sva osnovna ljudska prava i slobode.
- b) Moramo preduzeti sve odgovarajuće mere da obezbedimo razvoj, napredak i puno osnaživanje žena, kako bismo garantovali ostvarivanje i uživanje osnovnih ljudskih prava i sloboda definisanih ovom Konvencijom.

5. Član 7 Deca sa ograničenim sposobostima

- a) Takodje moramo preduzeti sve neophodne mere da obezbedimo da deca sa smetnjama u razvoju uživaju sva osnovna ljudska prava i slobode kao i druga deca.
- b) U svim akcijama koje se odnose na decu sa smetnjama u razvoju, glavni prioritet treba da bude ono što je najbolje za ovu decu.
- c) Moramo da obezbedimo da deca sa smetnjama u razvoju imaju pravo da slobodno izraze svoje stavove u vezi sa svim pitanjima koja ih se tiču i tim stavovima se mora dati odgovarajuća težina/vrednovanje u skladu sa njihovim uzrastom i zrelošću, kao i za svu drugu decu, i treba da bude ponudjena odgovarajuća pomoć u skladu sa uzrastom i invaliditetom za ostvarivanje ovog prava.

6. Član 12 Jednako priznanje pred zakonom

- a) Konvencije ponovo potvrđuju da osobe sa invaliditetom imaju pravo da svuda budu priznate kao osobe pred zakonom. U skladu sa odredbama ovog člana, Konvencija nas obavezuje da preduzmemo sve odgovarajuće i delotvorne mere da obezbedimo jednaka prava pravnih lica kao i ostatka stanovništva u svim aspektima života.
- b) Da preduzme odgovarajuće mere kako bi osobama sa invaliditetom omogućio pristup podršci koja im je potrebna u ostvarivanju svojih zakonskih prava.
- c) U skladu sa međunarodnim zakonima o ljudskim pravima, obezbedićemo da sve mere u vezi sa ostvarivanjem prava sadrže odgovarajuće i efikasne standarde za sprečavanje zloupotreba, ovi standardi će omogućiti da mere koje se odnose na poštovanje zakonskih prava budu srazmerne i prilagodjene na okolnosti lica, primenjivati u najkraćem mogućem roku i podležu redovnim pregledima od strane nadležnog, nezavisnog i nepristrasnog organa ili sudskog organa. standardi će biti proporcionalni u onoj meri u kojoj ove mere ne narušavaju prava i interese lica.

7. Član 13 Pristup pravosudnim organima

- a) Konvencija nas obavezuje da obezbedimo efikasan pristup pravdi za osobe sa invaliditetom na istoj osnovi kao i ostatak stanovništva, uključujući odgovarajuće proceduralne uslove i prilagodjavanje uzrastu, kako bismo olakšali njihovu ulogu direktnih i indirektnih učesnika, uključujući uloga svedoka, u svim pravnim postupcima, uključujući istražne i druge preliminarne faze.
- b) Da bi osobe sa invaliditetom imale pristup pravosudnim organima, Konvencija nas obavezuje da podstičemo organizovanje obuka za one osobe koje rade u oblasti sprovođenja pravde, **uključujući Policiju i zatvorsko osoblje.**

8. Član 14 Sloboda i bezbednost lica

- a) Konvencija nas obavezuje da osiguramo da osobe sa invaliditetom, kao i ostatak stanovništva:
- b) da uživa pravo na slobodu i sigurnost ličnosti;
- c) da nisu lišeni slobode protivzakonito i samovoljno, te da je svako lišenje slobode u skladu sa zakonom, kao i da postojanje invaliditeta ni u kom slučaju ne treba da opravda lišenje slobode.
- d) Konvencija nas obavezuje da osiguramo da, ako osobe sa invaliditetom budu lišene slobode kroz bilo koji proces, kao i drugi, imaju pravo na garancije u skladu sa međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i da se tretiraju u skladu sa ciljevima i principima ovog Konvencija, uključujući obezbeđivanje razumnog prilagodjavanja.

9. Član 15 Sloboda od torture ili tretiranje nehumanog ili ponižavajućeg kažnjavanja

- a) Niko ne sme biti podvrgnut mučenju, okrutnom, nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju. Posebno, niko ne bi trebalo da bude podvrgnut medicinskim ili naučnim eksperimentima bez njegovog/njenog slobodnog pristanka.

- b) Konvencija nas obavezuje da preduzmemo sve odgovarajuće pravne, administrativne, sudske ili druge mere kako bismo sprečili da osobe sa invaliditetom, poput drugih, budu podvrgnute mučenju ili okrutnom, nehumanom postupanju ili kažnjavanju ili ponižavanju.

10. Član 16 Sloboda od korišćenja , nasilja neljudskog zlostavljanja ili degradiranje

- a) Konvencija nas obavezuje da preduzmemo sve odgovarajuće pravne, administrativne, socijalne, obrazovne, itd. Radi zaštiti osobe sa invaliditetom, kako unutar tako i van porodice, od svih oblika eksploatacije, nasilja i zlostavljanja, uključujući rodno zasnovane aspekte.
- b) Takodje, da preduzme sve odgovarajuće mere za sprečavanje svih oblika eksploatacije, nasilja i zlostavljanja pružanjem, između ostalog, odgovarajućih oblika pomoći na osnovu pola i starosti i podrške osobama sa invaliditetom, njihovim porodicama i negovateljima, uključujući i kroz pružanje informacija i edukacija o tome kako izbeći, prepoznati ili prijaviti slučajeve eksploatacije, nasilja ili zlostavljanja. Oni moraju osigurati da službe zaštite uzmu u obzir sva pitanja koja se odnose na starost, pol i invaliditet.
- c) Da bismo sprečili sve oblike eksploatacije, nasilja i zlostavljanja, moramo obezbediti da sve ustanove i programi dizajnirani da služe osobama sa invaliditetom budu efikasno nadgledani od strane nezavisnih organa.
- d) Moraju se preduzeti sve odgovarajuće mere za promovisanje fizičkog, kognitivnog i psihološkog oporavka osoba sa invaliditetom, kao i rehabilitaciju i dezintegraciju onih osoba koje postanu žrtve bilo kog oblika eksploatacije, nasilja ili zlostavljanja, uključujući kroz odredbe zaštitnih službi. oporavak i dezintegracija će se odvijati u okruženju koje promoviše zdravlje, socijalno blagostanje, dostojanstvo i autonomiju ličnosti i uzima u obzir potrebe specifične za pol i uzrast.

11. Član 17 Zaštita integriteta lica

Svako lice sa ograničenim sposobnostima ima pravo poštovanja nad njegovim/njenim fizičkim i umnom integritetom jednako kao i ostali deo stanovništva.

12. Član 22 Poštovanje na privatni život

- a) Nijedna osoba sa invaliditetom, bez obzira na prebivalište ili način života, ne sme da bude predmet proizvoljnog ili nezakonitog mešanja u njen privatni život, u porodicu, u vezi sa prepiskom, drugim vidovima komunikacije ili da bude predmet protivpravnih napada na njegovu/njenu čast ili ugled. Osobe sa invaliditetom imaju pravo na pravnu zaštitu od ovih upada i napada.
- b) Privatnost podataka o ličnim, zdravstvenim i rehabilitacionim statusima osoba sa invaliditetom mora biti zaštićena, kao i ostale populacije.
- c) Moramo garantovati da deca sa smetnjama u razvoju uživaju jednaka prava u odnosu na porodični život. U cilju ostvarivanja ovih prava i sprečavanja skrivanja, napuštanja, zanemarivanja i izolacije dece sa smetnjama u razvoju.
- d) mora osigurati da dijete ne bude odvojeno od svojih roditelja protivno njegovoj/njenoj želji, osim u slučajevima kada nadležni organi pod sudskim nadzorom utvrde, u skladu sa relevantnim zakonima i procedurama, da je takvo razdvajanje neophodno u najbolji interes deteta. Dete ni u kom slučaju neće biti odvojeno od roditelja zbog invaliditeta deteta ili invaliditeta jednog ili oba roditelja.